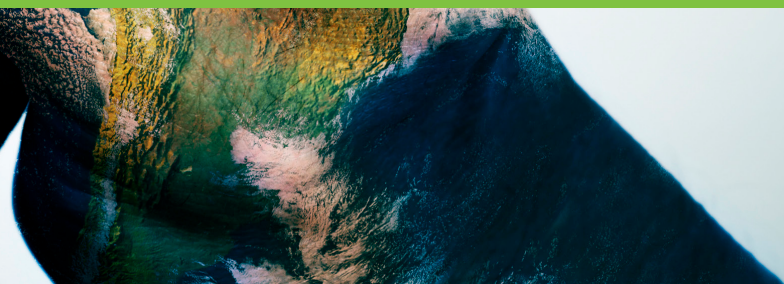

Hållbar utveckling

ARBETSTERAPI KAN BIDRA OCH GÖRA SKILLNAD!

GLOBALE MÅLEN
för hållbar utveckling

SVERIGES
ARBETSTERAPEUTER

Hållbar utveckling – arbetsterapi kan bidra och göra skillnad, 2017

© Sveriges Arbetsterapeuter

Layout: Pontus Wikholm

Foto: Colourbox, Regeringskansliet/FN

www.arbetsterapeuterna.se

Förord

För snart sju år sedan publicerade Sveriges Arbetsterapeuter sin första skrift om arbetsterapi och hållbar utveckling. Förbundet var den första arbetsterapeutorganisationen i världen som lyfte frågorna ur ett professionsperspektiv. Skriften bidrog till ett internationellt intresse från länder som Kanada, Japan och Storbritannien – och inte minst från arbetsterapeuternas världsorganisation, World Federation of Occupational Therapists (WFOT), som 2012 antog ett ställningstagande kring hållbar utveckling. Allt sedan dess är Sverige representerat i den expertgrupp inom WFOT som jobbar med frågor om arbetsterapi och hållbar utveckling.

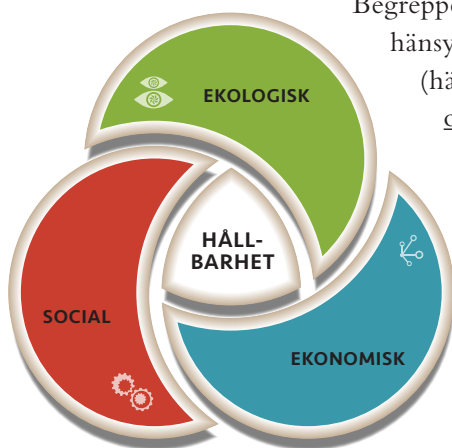
Det har hänt en hel del inom fältet arbetsterapi som stöd för hållbar utveckling sedan 2010, och genom FN:s globala mål för hållbar utveckling i Agenda 2030 har frågorna fått en allt större betydelse. Därför är det viktigt att Sveriges Arbetsterapeuter ytterligare förtydligar hur arbetsterapi kan bidra till en hållbar utveckling.

Denna skrift riktar sig till arbetsterapeuter och arbetsterapeutstudenter såväl som till beslutsfattare och övriga intresserade av arbetsterapi och hållbar utveckling. Skriften är en vidareutveckling och fördjupning av de resonemang som tidigare publicerats. Jag vill rikta ett stort och varmt tack till Petra Wagman, universitetslektor i arbetsterapi vid Hälsohögskolan i Jönköping, som haft huvudansvaret för utvecklandet av skriften.

IDA KÄHLIN,
förbundsordförande
Sveriges Arbetsterapeuter

Hållbar utveckling

Begreppet hållbar utveckling får ett allt större fokus och utbredning i samhället. Både nationellt och internationellt diskuteras hur vi ska kunna utveckla och bevara välfärden i en värld som ständigt påminns om klimatförändringar och andra globala hot. Begreppet började användas av FN under 1980-talet för att beskriva den utveckling ”som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov” ⁽¹⁾. I politiska sammanhang anses hållbar utveckling vara ett arbete som ska integreras i alla områden. Målsättningen är en gemensam strävan mot att bygga ett hållbart samhälle där god hälsa för alla stimuleras ⁽²⁾.

Begreppet är komplext och innefattar hänsynstagande till såväl det geografiska (här och där) som det tidsmässiga (nu och i framtiden). Det tar sin utgångspunkt i tre dimensioner – social, ekologisk och ekonomisk hållbarhet – vilka är i ständig interaktion med varandra. Hållbar utveckling handlar alltså om människan och hennes omgivning – om ett samhälle som vill främja goda liv för alla med utgångspunkt i naturens och planetens resurser. Sammantaget

kan man säga att hållbar utveckling omfattar mer än vår relation till naturen och dess invånare. Det handlar också om demokrati, delaktighet, mångfald och mänskliga rättigheter.

Bredden i begreppet synliggörs tydligt i Agenda 2030 och de 17 globala mål för hållbar utveckling (för människor, planeten, välbefinnande, fred och partnerskap) som antogs av FN hösten 2015 och ska vara uppnådda 2030 (se sid 8–9). Tillsammans innehåller målen 169 olika delmål⁽³⁾.

Den helhetssyn på individen och samhället som hållbar utveckling innebär förutsätter att insatser genomförs på alla nivåer i samhället. Både privat och offentlig sektor måste integrera strävan mot hållbar utveckling i sin verksamhet, men en viktig utgångspunkt är också den enskildes ansvar och delaktighet. Arbetsterapeutiska verksamheter, liksom alla verksamheter, behöver se över sitt eget bidrag till en hållbar utveckling. Ett sätt är att medverka till att skapa såväl god arbetsmiljö som miljö genom att säkerställa att det som används i verksamheten har producerats med schysta villkor och med så låg klimatpåverkan som möjligt. Detta är också i linje med Världshälsoorganisationen som ser arbetet mot hållbar utveckling som en viktig hälsofråga och uppmuntrar såväl verksamheter som enskilda yrkesutövare inom hälso- och sjukvård att ”gå före” och vara goda exempel⁽⁴⁾.

Arbeterapeutisk kunskap

Arbeterapeuter har en unik kompetens om förhållandet mellan aktivitet och hälsa. Målet med arbetsterapi är att skapa möjligheter för människor att leva ett meningsfullt liv, i enlighet med sina egna önskemål och behov samt i förhållande till omgivningens krav. I syfte att nå detta arbetar arbetsterapeuter på individ-, grupp- och samhällsnivå med att förhindra nedsatt aktivitetsförmåga, förbättra eller vidmakthålla aktivitetsförmåga samt med att kompensera för eventuell nedsatt aktivitetsförmåga⁽⁵⁾.

På grund av den unika aktivitetskompetensen har arbetsterapins bidrag till hållbar utveckling allt mer börjat uppmärksammas^(6–12). Arbeterapeuter vet hur individen, omgivningen och aktiviteter samverkar, och hur det relaterar till delaktighet och hälsa. Den kompetensen är betydelsefull i samhällets strävan mot en hållbar utveckling. Det är också en kompetens som arbetsterapeuter kan erbjuda samhället i större utsträckning och som borde efterfrågas och tas tillvara mer. Arbeterapeuter bör också inkludera en hållbarhetsdimension i sitt eget arbete^(9, 12, 13) och det har argumenterats för att arbetsterapeuter ska bredda sina klientgrupper^(10, 14, 15).

Den arbetsterapeutiska kompetensen gällande förändringar av aktivitetsmönster kan uppmuntra till så hållbara aktiviteter som möjligt, med bibehållet välbefinnande. I strävan att bygga ett hållbart samhälle kan arbetsterapeuter också bidra med sin kompetens om konsekvenser av aktivitetsbegränsningar och dess relation till delaktighet och hälsa.

FN:s globala mål

De globala målen för hållbarhet i Agenda 2030⁽³⁾ är en möjlig utgångspunkt för arbetsterapeuters hållbarhetsarbete. Det finns flera mål med en tydlig arbetsterapeutisk koppling. Mål 3: ”att säkerställa att alla kan leva ett hälsosamt liv och verka för alla människors välbefinnande i alla åldrar” är naturligtvis given. Det är också ett mål där hållbar utveckling tydligt kan knytas ihop med arbetet med människors aktivitetsmönster, såsom ”hälsosamma levnadsvanor”⁽¹⁶⁾. Till exempel kan en förändring från att åka bil till att promenera bidra till bättre hälsa och välbefinnande på såväl individnivå som på samhällelig och global nivå. Vidare har svenska forskare argumenterat för att så kallade ekologiska aktiviteter (ecopations) är hälsofrämjande både individuellt och globalt⁽¹⁷⁾. Forskning har också visat att personer vars liv (aktivitetsmönster) leder till höga utsläpp av växthusgaser inte skattar sig vare friskare eller gladare än personer i hushåll med lägre utsläpp⁽¹⁸⁾.

Mål 12: ”att främja hållbara konsumtions- och produktionsmönster” är också av stor relevans för arbetsterapi. Konsumtion kan relateras till människors aktivitetsmönster och vanor. I regeringens strategi för hållbar konsumtion ingår bland annat att ”stimulera beteendemönster som beaktar hållbarhetsaspekter”⁽¹⁹⁾ och där kan arbetsterapins aktivitetskompetens vara till nytta. Relevansen av arbetsterapi blir också tydlig när man beaktar att hållbara transporter och boende är bland det som regeringen vill prioritera⁽¹⁹⁾. Arbetsterapeuter kan arbeta med att öka tillgängligheten till allmänna kommunikationer. Fler personer med fysisk, psykisk eller intellektuell funktionsnedsättning bör ges möjlighet att åka tåg, buss, tunnelbana och andra kommunala färdmedel. Ett annat exempel på hur kompetensen kan användas är att påverka utformningen av sopsorteringssystem så att det blir fysiskt och kognitivt möjligt för alla i samhället att ta hand om sina sopor på ett hållbart sätt.

17 globala mål för hållbar utveckling

1 INGEN
FATTIGDOM

2 INGEN
HUNGER

3 GOD HÄLSA OCH
VÄLBEFINNANDE

7 HÅLLBAR ENERGI
FÖR ALLA

8 ANSTÄNDIGA
ARBETSVILLKOR
OCH EKONOMISK
TILLVÄXT

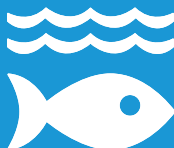
9 HÅLLBARINDUSTRI,
INNOVATIONER OCH
INFRASTRUKTUR

13 BEKÄMPA KLIMAT-
FÖRÄNDRINGARNA

14 HAV OCH MARINA
RESURSER

15 EKOSYSTEM OCH
BIOLOGISK
MÅNGFALD

Foto: Regeringskansliet/FN

Bland FN:s globala mål finns flera med en tydlig arbetsterapeutisk koppling.

Som ett led i arbetet att bygga ett hållbart samhälle ingår också att produkter och tjänster ska vara hållbara över tid och fungera för så många som möjligt utan anpassning eller krav på speciella lösningar. Också här har arbetsterapeuter kompetens som samhället kan använda i högre grad. Att undvika speciallösningar för människor som har särskilda behov är samhällsekonomiskt fördelaktigt och i linje med en hållbar utveckling. Om nya bostäder genast görs tillgängliga, vilket gällande bygglagstiftning kräver men som sällan uppfylls, kan individuella bostadsanpassningar till en viss del undvikas. Fler får då möjlighet att bo i det ordinära bostadsutbudet vilket också påverkar människors möjlighet att uppleva delaktighet.

Avslutningsvis är såväl mål 5 om att *uppnå jämställdhet*, mål 8 om *anständiga arbetsvillkor* och mål 10 om att *minska ojämlikhet inom och mellan länder* relevanta för arbetsterapeuters arbete. Detsamma gäller mål 11 om *inkluderande och säkra städer*. Hållbar utveckling handlar ju inte bara om fysisk utformning av den byggda miljön eller produkter utan även om hur informationen och utbudet av tjänster och verksamheter utformas. I de sammanhangen brukar man använda begreppen universell design och sustainable design. Att öka tillgängligheten och användbarheten så att fler kan använda sig av det ordinära utbudet av tjänster och produkter är en fråga som berör allt fler, speciellt med tanke på den ökande andelen av äldre i befolkningen. En hållbar samhällsplanering måste väga in att medborgarnas behov varierar och förändras. Man måste arbeta för att, i likhet med hållbarhetsmål 10

om minskad ojämlikhet⁽³⁾, inkludera alla på lika villkor. Även övriga mål i Agenda 30 är troligen av mer eller mindre relevans för arbetsterapeuter, när man tittar närmare på dem.

Personcentrerad arbetsterapi

Idag verkar många för en hållbar utveckling i sina dagliga aktiviteter i hemmet, på jobbet, i skolan och på fritiden. Allt fler väljer att konsumera klimatsmart och hälsofrämjande gällande dagligvaror, transporter samt val av fritidsaktiviteter och semestervistelser. Om en person har eller får en nedsättning i sin aktivitetsförmåga på grund av en skada, sjukdom eller en förändring i miljön riskerar dock möjligheten att verka för en hållbar utveckling att påverkas.

I arbetsterapeuters personcentrerade arbete ingår därför att tillgodose individers möjlighet att delta i aktiviteter som främjar en hållbar utveckling. Det kan ske genom individinriktade insatser som exempelvis förskrivning av hjälpmedel, bostadsanpassningar eller att ta fram individuella strategier. Exempelvis kan en person med nedsatt tidsuppfattning få ett minneshjälpmedel som stöd för att spara på varmvattnet. Med hjälp av individanpassade checklistor med bildstöd kan en person med intellektuell funktionsnedsättning planera inköp och matlagning på ett klimatsmart och energibesparande sätt. Anpassningar i bostaden kan också möjliggöra för en person med rullstol att källsortera sina sopor.

Verktyg för arbetsterapeuter

Arbetsterapeuter är vana vid att arbeta med att förändra aktivitetsmönster. Anledningarna till en förändring är många, och önskan om en mer hållbar livsstil kan vara ytterligare en⁽¹⁵⁾. Hållbar utveckling är fortfarande ett nytt område för många arbetsterapeuter, men det finns publikationer som visar möjliga vägar och verktyg för att inkludera denna aspekt i arbetet. ValMo-modellen var den första modellen som innefattade ett fokus på dessa frågor⁽²⁰⁾ och Model of Human Occupation⁽²¹⁾ har också beskrivits som användbar på detta område⁽¹⁵⁾. Vidare finns en modell för hur personer själva kan reflektera över sitt aktivitetsmönster och dess för- och nackdelar i förhållande till hållbar utveckling^(9, 22).

Slutligen har en litteraturöversikt⁽⁷⁾ identifierat fyra sätt som arbetsterapeuter kan bidra:

- Genom att anpassa aktivitetsmönster till förändringar som redan skett (såsom torka) och för att förhindra framtida klimatförändringar.
- Genom att samarbeta med klienter och med andra professioner.
- Genom att utforska människors aktiviteter och vad som styr dem.
- Genom att varna för konsekvenser av olika aspekter av ohållbarhet ur ett aktivitetsperspektiv.

Sveriges Arbetsterapeuter och hållbar utveckling

I Sverige finns cirka 11 000 yrkesverksamma arbetsterapeuter och svensk arbetsterapi har en mycket god ställning internationellt – men trots det använder samhället inte all den kompetens som arbetsterapeuter besitter.

Sveriges Arbetsterapeuter anser att arbetsterapeuters kompetens gällande människors aktivitetsmönster, relationen mellan aktivitet och hälsa samt samhällsplanerande insatser inte utnyttjas tillräckligt i strävan mot en hållbar utveckling. Dessa kompetenser, liksom utbildning och forskning i ämnet, bör arbetsterapeuter lyfta fram ännu tydligare. Med denna skrift hoppas vi på att börja en positiv förändring.

Referenser

1. Förenta Nationerna. *Report of the world commission on environment and development: Our common future 1987* [20120510]. <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf>.
2. Regeringen. Regeringens skrivelse 2005/06:126. *Strategiska utmaningar – En vidareutveckling av svensk strategi för hållbar utveckling*. www.regeringen.se; 2005.
3. Förenta Nationerna. *Transforming our world: The 2030 agenda for sustainable development*. <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/21252030%20Agenda%20for%20Sustainable%20Development%20web.pdf>; 2015.
4. Världshälsoorganisationen. *Protecting health from climate change: Connecting science, policy and people* 2009. <http://www.who.int/globalchange/publications/reports/9789241598880/en/index.html>.
5. Förbundet Sveriges Arbetsterapeuter. *Etisk kod för arbetsterapeuter*. 3 uppl. Nacka: Förbundet Sveriges Arbetsterapeuter; 2012.
6. Hocking C, Kroksmark U. *Sustainable occupational responses to climate change through lifestyle choices*. Scandinavian Journal of Occupational Therapy. 2013;20:111-7.
7. Wagman P. *How to contribute occupationally to ecological sustainability: A literature review*. Scandinavian Journal of Occupational Therapy. 2014;21:161-5.
8. Wilcock A. *An occupational perspective of health*. Second ed. Thorofare NJ Slack; 2006.
9. Ikiugu M. *Occupational science in the service of Gaia*. Baltimore: PublishAmerica; 2008.
10. Whittaker B. *Sustainable global wellbeing: A proposed expansion of the occupational therapy paradigm*. British Journal of Occupational Therapy. 2012;75(9):436-9.
11. Aoyama M. *Occupational therapy and environmental sustainability*. Australian Occupational Therapy Journal. 2014;61:458-61.
12. Dennis C, Dorsey J, Gitlow L. *A call for sustainable practice in occupational therapy*. Canadian Journal of Occupational Therapy. 2015;82(3):160-8.
13. World Federation of Occupational Therapists. *Position statement. Environmental sustainability sustainable practice within occupational therapy* 2012. <http://www.wfot.org/ResourceCentre.aspx>.
14. Wilcock A. *Population health: An occupational rationale*. In: Scaffa M, Reitz SM, Pizzi M, redaktörer. *Occupational therapy in the promotion of health and wellness*. Philadelphia: F.A. Davis Company; 2010.

15. Wagman P. *The model of human occupation's usefulness in relation to sustainable development*. British Journal of Occupational Therapy. 2014;77(3):165-7.
16. Socialstyrelsen. *Nationella riktlinjer för sjukdomsförebyggande metoder 2011. Tobaksbruk, riskbruk av alkohol, otillräcklig fysisk aktivitet och ohälsosamma matvanor – stöd för styrning och ledning*. Västerås: Socialstyrelsen; 2011.
17. Persson D, Erlandsson L-K. *Ecopation: Connecting sustainability, glocalisation and well-being*. Journal of Occupational Science. 2014;21(1):12-24.
18. Wilson J, Tyedmers P, Spinney J. *An exploration of the relationship between socio-economic and well-being variables and household greenhouse gas emissions*. Journal of Industrial Ecology. 2013;17(6):880-91.
19. Regeringskansliet. *Strategi för hållbar konsumtion. Utdrag ur budgetpropositionen för 2017*. <http://www.regeringen.se/4a6f9d/globalassets/regeringen/dokument/finansdepartementet/pdf/2016/strategi-for-hallbar-konsumtion/strategi-for-hallbar-konsumtion.pdf>: Finansdepartementet, 2016.
20. Erlandsson L-K, Persson D. *Valmo-modellen. Ett redskap för aktivitetsbaserad arbetsterapi*. Lund: Studentlitteratur; 2014.
21. Kielhofner G. *Model of Human Occupation: Theory and application*. Fourth ed. Baltimore: Lippincott Williams & Wilkins; 2008.
22. Ikiugu M, Westerfield M, Lien J, Theisen E, Cerny S, Nissen R. *Empowering people to change occupational behaviours to address critical global issues*. Canadian Journal of Occupational Therapy. 2015;82(3):194-204.

Hållbar utveckling omfattar mer än människors relation till naturen och dess invånare. Det handlar om delaktighet, levnadsvanor och mänskliga rättigheter – det vill säga om att skapa ett gott samhälle för alla. Arbetsterapeuters kompetens gällande människors aktivitetsmönster, relationen mellan aktivitet och hälsa samt samhällsplanerande insatser kan bidra och göra skillnad i arbetet att nå en hållbar utveckling.

